

ÍNDEX

Obrir la finestra que tothom donava per tancada	13
Preàmbul	19
La nebulosa de la interioritat. L'interès pel món interior, una nova moda o una necessitat?	23
La filosofia, l'antropologia i la psicologia.....	23
Religions i espiritualitats.....	26
L'art.....	27
La ciència.....	29
La nebulosa semàntica d'un neologisme.....	30
El concepte d'interioritat: un consens provisional	31
Una necessitat. El món d'avui	33
Els joves davant el món interior	37
La interioritat i l'escola	39
Mestres i mestres de sempre	40
Matèries i moments, metodologies, àmbits i dimensions de la persona.....	40
Apunts per a una pedagogia de la interioritat.....	43
Moments ordinaris.....	44
Moments extraordinaris	45

Espais de silenci a les escoles?.....	46
Metodologies	47
Fer-ne projecte.....	48
Aprenentatges i recerques.....	50
Cura del món interior en escoles amb projectes propis	50
Els educadors.....	52
La interioritat a l'aula	55
Camins de la geografia interior: un breu recorregut.....	59
El cos	60
La paraula.....	61
El silenci	65
Les relacions.....	66
L'art i l'estètica.....	68
La ciència.....	72
La natura.....	73
El lleure, l'esport i el joc.....	74
La recerca de sentit	75
L'exterioritat	80
Coda: el temps i els tempo.....	81
Conclusions	83
Lectures.....	87

OBRIR LA FINESTRA QUE TOTHOM DONAVA PER TANCADA

Mircea Eliade distingia entre dues experiències humanes bàsiques: la del sagrat i la del profà. La vivència del sagrat, deia, respon a la consciència dels límits de la vida humana. A la consciència de la mort i de la condició efímera que, en els temps antics, cada individu tenia de l'existència pròpia. La sacralitat donava sentit a les pors i les esperances dels humans. Donava sentit al desordre caòtic de la vida. La diferència entre el sagrat i el profà té a veure no solament amb el significat objectiu de l'activitat que es practica, sinó també amb una percepció íntima i profunda. No és el mateix cantussejar sota la dutxa que entonar en companyia d'altres un salm. Hi ha llocs, moments o situacions en què, fins i tot els més descreguts i racionalistes, capten una mena de reverberació interior, l'eco d'allò que abans s'anomenava espiritualitat, que ara anomenem vida interior, consciència metafísica o poesia.

Hi ha gestos que es fan d'esma. Activitats mecàniques, anodines, quotidianes. Però hi ha gestos que només es fan a la recerca de sentit. Amb l'ajut de rituals. Abans calien espais arquitectònics especials o singulars per desenvolupar aquests rituals. Però els autors del llibre que tenim a les mans sostenen que l'espai de l'escola pot ser molt útil per recuperar el sentit del sagrat.

Generalment, l'escola és un lloc on es fan aprenentatges instrumentals, molt específics. Encara que l'aprenentatge escolar requereix silenci, generalment l'escola és un espai sorollós, ple de testosterona. Els nens i joves que en formen part estan molt pressionats, no solament per la biologia, sinó pels grups d'amistat, colla o tribu; estan extremadament condicionats per la publicitat, les modes i les tecnologies digitals. Sabem, d'altra banda, que tot allò que la cultura del consum menysprea, ho ha de promoure l'escola o l'institut: l'aprenentatge pacient i gratuït, sense premi; el gust per la lectura i les humanitats, que exigeixen molt d'esforç abans de produir plaer; la

passió pel coneixement numèric, abstracte o lingüístic, que són ardues i exigeixen disciplina; la satisfacció de la dificultat vençuda. Sovint l'escola fracassa perquè no sap com plantar cara al món d'avui, no sap com enfrontar-s'hi. Sovint els professors i els mestres fracassen en l'intent de donar els coneixements instrumentals que l'escola té obligació de donar. Doncs bé, els autors d'aquest llibre ens proposen un treball previ: educar la independència personal, ensenyar els nens i els joves a tenir personalitat pròpia. Una personalitat pròpia que només serà possible amb l'autoconsciència interior.

La proposta que se'ns fa en aquest llibre contrasta molt fortament amb les inèrcies del nostre temps. En efecte, en els darrers anys, tants els poders polítics com els econòmics han competit per fer coses. Coses i més coses: dissenyar trens i autopistes, alçar edificis públics de gran impacte. S'han fet més escoles que mai (malgrat que el fracàs escolar és també més coent que mai). Fixem-nos, però, en l'arquitectura simbòlica del nostre temps: busca crear una nova sacralitat amb ideals oposats a l'antiga. Els temples de la vella sacralitat teològica s'alçaven apel·lant al passat, a la mitologia arcaica, a la cadena del temps (per això, fins al segle xx, les esglésies van inspirar-se en els estils medievals o clàssics). Les arquitectures sagrades d'avui, en canvi, apel·len al mite del futur: els museus colossalistes i llampants d'estil Guggenheim, els gratacels esteticistes com l'Agbar de Barcelona, les barroques arquitectures valencianes de Calatrava pretenien inventar una sacralitat futurista. Han arribat tard.

La sacralitat del antic és filla de la consciència de la fragilitat humana, hem vist que deia Eliade. En canvi, la nova sacralitat de l'arquitectura contemporània és expressió de l'optimisme en el progrés humà, que ha cristal·litzat en obra feta. Molta obra feta. Mentrestant, la humanitat ha anat menyspreant tot allò que no podia reduir-se a bé material. D'aquell optimisme, hem desembocat a la profunda depressió d'ara. Simplificant molt, parlem de "crisi de valors". De fet, hauríem de parlar de "naufregi", de pèrdua total de la consciència. La humanitat s'ha lliurat a mans de la ciència i la tecnologia, vençuda d'estar caminant pel camí de la llibertat i la immortalitat. I el fet és que, sobretot a Catalunya (amb l'índex de creients més baix d'Europa i, per tant, del món), lliures de Déu, en som, certament. Però no pas lliures de la por. L'optimisme dels enterradors de Déu ha estat capgirat, en els darrers anys, per un pessimisme catastrofista. Els diaris van cada dia plens de pors de tota mena. Hi ha pànic al canvi climàtic, a les pandèmies, a l'estrèpit borsari, als xocs de civilitzacions, al col·lapse econòmic: al gran terratrèmol de

la història. La humanitat present se sent tan insegura que es torna històrica. Alçats per sacralitzar el futur, els nous temples arquitectònics han nascut buits de sentit, per tant. Destil·len un optimisme colossal, però apareixen en un moment de gran desconfiança. Ara que, en un imprecís desig d'espiritualitat, molts tornen a mirar enrere buscant els consols i les sacralitats perdudes, les noves arquitectures proclamen el triomf de la buidor.

El llibre que tenim a les mans no respon ni al tremendisme que impregna el present històric ni a la nostàlgia d'un món antic. És una aproximació (tan intel·ligent i profunda, com sintètica) al món interior. És alhora una síntesi del ressorgiment de les expectatives de l'espai interior com una proposta pedagògica per introduir la dimensió interior a l'escola i als instituts, com a mecanisme de maduració personal i intel·lectual dels alumnes.

El llibre explora totes les accepcions i vies per obrir i obrir-se a l'espai interior. Parla de l'apel·lació al coneixement d'un mateix, de les accions i coneixements no tangibles ("sentir i gustar les coses internament"), d'obrir vies al coneixement sapiencial, tan diferent del científicotècnic, "on saber i (de)gustar són molt propers". Proposa la creació d'espais per al silenci ("on hom es posa davant de si mateix sense defenses"), imprescindibles, tant per a l'harmonització de l'individu amb l'entorn, com per establir ponts de diàleg amb els altres. Explica que la interioritat no és només l'àmbit de les emocions subjectives sinó també l'espai per desenvolupar vivències que són imprescindibles per a reconèixer experiències de profunditat, sense les quals el procés d'aprenentatge escolar (i, per extensió, l'existència personal) és mutilat: admiració, sorpresa, agraïment, record, memòria.

Cal anar molt en compte a no confondre les coses que es diuen en aquest llibre amb la moda de l'espiritualitat que propaguen els venedors de pastilles de profunditat: de Paulo Coelho a l'últim profeta de l'autoajuda. Cal no oblidar que l'exemplaritat social d'un escriptor o d'una personalitat espiritual (el dalai-lama, per posar el cas més cèlebre) depèn ja només de la capacitat d'aigular el seu discurs a fi de convertir-lo en objecte de consum, en recepta per als àvids consumidors desnortats que busquen una resposta senzilla a la insatisfacció i la buidor del nostre temps.

No, el llibre que teniu a les mans no té res a veure amb les vaguetats de la interioritat new age. El llibre és, d'una banda, un assaig sobre l'espiritualitat i, alhora, és una proposta pedagògica integral. Els seus autors demostren que és possible construir un espai d'interioritat autèntic, propi, cultivat amb paciència de jar-

diner. Abans de llegir el llibre jo havia escrit que, avui dia, cal tenir una energia descomunal per construir-se un espai interior: cal anar molt a contracorrent. Cal ser un Hèrcules de l'esperit —havia escrit— per aïllar-se de l'entorn, per buscar silenci allà on només hi ha xerrameca, per cultivar l'interior allà on el pes de l'exterior és tan asfixiant. Però aquest llibre m'ha demostrat que no cal ser un heroi, per anar cultivant l'hortet interior. Que es pot aprendre i practicar diàriament a classe.

Una característica del present és que l'entorn social té una capacitat de penetració inefable. És gairebé impossible fugir, llevat que, certament, hom decideixi tancar-se en un monestir. És gairebé impossible impermeabilitzar-se contra la pressió exterior, perquè, encara que es prescindeixi de ràdio, televisió i internet, només sortir al carrer milers de missatges assalten la intimitat pròpia. És impossible esdevenir anacoreta, perquè ja no hi ha espais lliures de la colonització de les masses. Les muntanyes més altes i inaccessibles estan envoltades d'abocadors d'escombraries, de guies turístics i de sherpes que t'ajuden a portar tots els objectes i les provisions que et calen per instal·lar-te a les altures glaçades, no pas a la recerca de silenci o de comunió amb la natura, sinó per conquerir una nova experiència de poder: del poder de conquerir el món.

Aquest llibre que teniu a les mans, però, canvia la perspectiva. Demuestra que és possible educar la recerca de la interioritat als passadissos plens de soroll i testosterona d'un institut. La recerca de la interioritat no és una empresa hercúlia, sinó un camí que es pot fer si els educadors i ensenyants s'ho proposen. No com una tècnica d'autoajuda, no com un succedani o complement especialitzat d'una assignatura religiosa, sinó com una visió global, personal, de l'educació. Vet aquí un llibre que, des de la perspectiva de la interioritat, contribueix a acabar de fer el diagnòstic sobre la crisi de l'educació. Felixment, els autors no es queden només en el diagnòstic. Amb tècniques i propostes precises, sense demagògia ni xerrameca, els autors d'aquests llibre, pedagogs fins al moll de l'os, proposen començar per dins, per l'espai interior, la reforma didàctica que l'escola d'avui necessita. Començar-la per dins, no per fora. La crisi de l'educació no és només un problema de falta d'edificis, de professorat o de pressupostos, com se sol dir. És una qüestió de perspectiva. Si convertir els alumnes que vénen del món del soroll en amants de la cultura, la ciència i les belles arts és cada vegada més difícil, ¿per què no prova primer l'escola d'afavorir que tinguin

l'experiència del silenci? Del silenci entès com a primer pas del reconeixement de la personalitat personal.

Convertir l'atenció a la interioritat en un aspecte capital de la tasca pedagògica és la proposta d'aquest llibre. Una proposta, més que innovadora, revolucionària. Fer entrar aire nou a l'escola per la finestra interior, la que ja tothom donava per definitivament tancada.

Antoni PUIGVERD

PREÀMBUL

Periòdicament nous mots s'obren pas entre els milers de paraules que escoltem al nostre voltant. No els havíem sentit mai i al cap d'un temps es fan servir en situacions diverses, amb significacions genèriques, però ens suggereixen alguna cosa intuïtiva, comuna, a tots. Després se'n faran debats semàntics, i diferents persones o grups en seran abanderats o en qüestionaran la utilitat. Al mateix temps potser hi haurà un ús excessiu o inapropiat, com un altre neologisme de moda. Aquest és el cas de la paraula interioritat.

Interioritat, món interior, referit a les persones —perquè ho podríem referir a l'arquitectura, a l'ecologia o a l'economia— ens suggereix allò que hi ha a dins nostre, allò que ens passa per dins. Sense precisar amb cap altra paraula més específica com emoció, sentiment, intuïció, reflexió, record, fantasia... ens suggereix un espai ben delimitat pel nostre cos.

¿Quina necessitat, quina coincidència d'interessos tenim per requerir aquesta paraula i, més encara, pretendre aplicar-la en el terreny de la pedagogia?

Pensem en la interioritat a l'escola perquè ens interessa allò que passa per dins dels alumnes, allò que viuen i que a l'escola té molt a veure amb el seu desenvolupament i aprenentatge. Constatem com determinades pràctiques que tenen en compte allò que ens passa o ens afecta per dins ajuden a centrar l'atenció, reduir les tensions, millorar les interrelacions. Constatem també com determinades maneres de fer que tenen en compte els nostres dinàmismes interns, ens permeten anar més a fons, plantejar-nos amb més amplada la vida, a créixer més com a persones.

La sensibilitat interior; la disposició per escoltar, per aprendre; la capacitat per mantenir l'atenció, l'esforç, l'interès en allò que es duu a terme a l'aula; la capacitat d'admiració, de sorpresa, o l'actitud de sentir amb l'altre; la necessitat d'ajudar a estructurar el creixe-

ment emocional dels joves aclaparats per requestes i pressions de moltes menes; la millora de les relacions entre companys gràcies a una major capacitat d'escolta i una atenció més curosa per la relació; l'amplada de pensament amb què s'enfronten a la vida com a projecte... totes aquestes coses són les que tenim presents quan ens posem a pensar en una pedagogia de la dimensió interior a l'escola.

Ben aviat, tanmateix, aquesta recerca ens apareix com a pretensiosa i complexa. Pretensiosa perquè el paper de l'escola queda limitat i/o contrariat per altres dimensions i forces socials i, en el seu dia a dia, per nombroses circumstàncies, com els requisits acadèmics, el temps que els alumnes estan a l'escola, les nombroses i múltiples tasques dels docents. Complexa perquè hi participen molts elements particulars de cada persona (caràcter, experiència, conviccions, creences, sentiments) i molts actors a més de l'escola: la família, l'entorn, la cultura, les relacions humanes, tots ells formant part del procés de configuració d'una persona.

I tanmateix la sentim necessària. En una societat "líquida", caracteritzada per la immediatesa, la hiperinformació, la hiperestimulació i el canvi constant, tenim necessitat de protegir amb determinació l'espai interior. Ateses les característiques anteriors creiem que ens hem de plantejar detenir-nos davant del canvi, crear un espai per tal d'acollir allò que passa, allò que ens passa i allò que ens traspassa; aprofundir en l'espai que s'ha obert (la interioritat té moltes capes, i cal una profunditat en la personalització); i sortir de l'automatisme de l'acció-reacció.

Ens cal pensar a desenvolupar habilitats, maneres de fer que ens ajudin a aturar-nos, per crear un espai per sentir i considerar més a fons el que vivim i adquirir major llibertat interior.

Exercitar, fer créixer la dimensió interior, és exercitar, fer créixer alguna cosa ben pròpia de la condició humana que dona profunditat al que fem i a com estem en la vida. Sembla adequat parlar d'una pedagogia de la interioritat. Però també podríem parlar de pedagogia de la profunditat, pedagogia de la saviesa, pedagogia de la (auto) consciència, etc. Tanmateix creiem que el substantiu interioritat o el seus perifràstics, dimensió interior, món interior, ens proporcionen un abast major.

L'escola, pel fet d'educar, sempre s'ha ocupat de la dimensió interior dels alumnes. Però avui té una missió particular en la protecció d'aquest espai. En el context actual cal prendre'n més consciència i actuar d'una manera més explícita. Cal fer-ne projecte d'escola, cal

posar-hi intencionalitat educativa. Quan parlem de projecte d'escola pensem evidentment en els alumnes, però també en els educadors i en l'escola com a conjunt, amb les seves famílies.

En aquestes reflexions que segueixen pretenem fer, en primer lloc, una justificació mínima d'aquesta paraula, fer hipòtesi sobre el seu origen i la seva necessitat i plantejar l'oportunitat de contemplar-la en el discurs pedagògic. En un segon moment assagem una definició que ens permeti tenir-la en compte en el treball educatiu.

Posteriorment proposem un marc per a una pedagogia de la interioritat i n'apuntem concrecions. Queda per a nous desenvolupaments elaborar propostes pedagògiques i didàctiques que encaixin en els marcs curriculars en vigor i els projectes propis dels centres educatius.

Tenim el convenciment que cal donar una resposta creativa i no únicament reactiva. Per a aquesta creativitat ens pot ajudar tenir en compte quatre dimensions sempre presents a l'escola: la dels àmbits (silenci, corporalitat, paraula, art, ciència...), la de les matèries i els moments (on hi ha temps ordinaris i temps extraordinaris), la de les metodologies (pedagogies i didàctiques) i la de les dimensions de la persona (cos, pensament, emoció, record, fantasia, sensibilitat...).

Cada educador és —i pot ser-ho més— mestre de la interioritat des del seu lloc, des de la seva matèria, també cadascú des del seu estil, la seva sensibilitat, partint de les experiències, amb senzillesa, ben integrat en el centre perquè esdevingui una manera de fer i ser.

Creiem que l'escola és un dels llocs on parlar d'interioritat o dimensió interior té ple sentit. Però no és l'únic lloc. També caldria plantejar les possibilitats de tractar la interioritat en altres entorns, com el de les relacions socials, els centres de salut i atenció a les persones, l'acció social o els religiosos...

Finalment cadascú ha de fer el seu propi camí en l'espai interior. La dimensió interior no té propietaris externs ni experts "interioristes". Hi ha persones que s'hi endinsen més i poden parlar amb més propietat del que han descobert i animar d'altres a recórrer i habitar els seus espais interiors.

Aquest document va néixer al voltant de converses informals de les tres persones que el signem, fora de tot objectiu editorial i sense cap propòsit immediat. El compromís amb l'educació, que compartim, es barrejava amb l'admiració per l'art, el reconeixement de la destresa amb què Shakespeare explorava amb gran bellesa les profunditats humanes, o la constatació de la pulsio de vida que

trobem tantes vegades en els nois i noies que entren i surten de les aules. Compartiem la importància de la cura del món interior a l'escola. Però com avançar cap a una pedagogia que la tingués més en compte? Començar a endinsar-se en el món interior amb la mirada posada a l'escola ha estat una aventura inspirada, ajudada i interpel·lada per moltes persones. Abans de posar-nos en camí l'Ana Gimeno ens va invitar a mirar-lo amb amplada, en Ramon Maria Nogués ens aportà una visió sàvia, en Xavier Melloni ens n'emfatitzà la urgència, l'Eva Bach hi aportà la calidesa de les emocions, en Luis López, la Berta Meneses, en Josep Otón i l'Eugènia de Pagès ens engrescaren, amb els peus a l'aula, mostrant que realment "funcionava" a l'escola; l'Amador Vega ens suggerí la transversalitat i autonomia antropològica de la interioritat; l'Enric Caturla ens reptà per fer de la cura de la interioritat una proposta pedagògicament raonable, la María Ángeles Ciprés aportà la seva insistència en la formació dels educadors per a aquest propòsit.

Agraïm també l'empenta de les persones que ens han animat i ajudat a posar per escrit i publicar el que fins aleshores eren esborranys de treball: en Luis López, en Francesc Riera, en Francesc Torralba, l'Enric Masllorens, l'Esteve Miralles. I d'una manera especial agraïm a la Fundació Joan Profitós i al seu president, Joan Vila, el reconeixement que van fer d'aquest treball amb la menció honorífica del Premi Joan Profitós d'Assaig pedagògic 2011.

Un seminari sobre pedagogia i interioritat organitzat per les escoles dels jesuïtes de Catalunya (Jesuïtes Educació) l'any 2008 va ser l'ocasió i la invitació per endreçar els retalls de converses que havíem mantingut.

A totes les persones anteriors i a aquelles amb qui vam compartir aquesta reflexió, el nostre agraïment de cor.